

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Pavla Tuháčková

**Komparace rodinných politik České
republiky a Litvy z genderového hlediska**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Pavla Tuháčková**

Vedoucí práce: **Mgr. Eva Tušková**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

TUHÁČKOVÁ, Pavla. *Komparace rodinných politik České republiky a Litvy z genderového hlediska*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. 41 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Eva Tušková.

Abstrakt

Tato práce se zabývá genderovými přístupy v komparační analýze rodinných politik sociálních států a aplikuje je na srovnání politik České republiky a Litvy. Jsou zde představeny koncepty navazující na kritiku Esping-Andersenovy typologie sociálního státu a jeho opomíjení genderového hlediska. Prvním z konceptů je pojem familializace Singird Leitner, která na něj navazuje vytvořením rámce čtyř ideálních typů: volitelný familialismus, explicitní familialismus, implicitní familialismus a defamilialismus. Analytická část pak zařazuje rodinné politiky komparovaných států do jednoho z těchto typů a posuzuje, zda jde o jeho genderovou či degenderovou verzi. Jako druhá je představena typologie genderových režimů Diane Sainsbury. Ta politiky sociálních států z pohledu genderu rozděluje na tři typy: režim muže – živitele rodiny, režim oddělených genderových rolí a režim individuálního výdělků a péče o domácnost. Analytická část opět srovnávané státy k režimům přiřazuje. Práce je uzavřena diskusí uvažující o výsledcích analýzy a podobě české a litevské společnosti.

Klíčová slova

Rodinná politika, gender, familializace, genderové režimy sociálního státu, komparační analýza, Česká republika, Litva

Abstract

This thesis deals with gender oriented approaches in comparative analysis of family policies of welfare states. And illustrate these approaches as a comparison of family policies of Czech Republic and Lithuania. It presents concept related to criticism of Esping-Andersen's typology of welfare states as a gender blind typology. The first concept is familization of Singrid Leitner. She builds the framework of four ideal types: optional familialism, explicit familialism, implicit familialism and defamilialism. In analytical part the family policies of compared states are classified as one of these types. Other concept presented is a typology of gender regime of Diane Sainsbury. She distinguishes three regimes: male breadwinner regime, separate gender roles regime and individual earner-carer regime. There is also analytical part, which follow this typology and assign states compared to one of the regime. The thesis is concluded with discussion considering the results of the analysis and forms of Czech and Lithuanian society.

Keywords

Family policy, gender, familialization, gender regimes of welfare state, comparative analysis, Czech Republic, Lithuania

Rozsah práce: 59 130 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2012

Pavla Tuháčková

Obsah

Úvod.....	2
1 Cíle a výzkumné otázky práce	3
2 Gender v komparativní analýze sociálního státu	4
2.1 Kritika Esping-Andersenovy typologie z pozice genderu	4
2.2 Familializace a defamilializace	6
2.2.1 Čtyři ideální typy familialismu	6
2.2.2 Genderový versus degenderový familialismus	7
2.3 Tři genderové režimy podle Sainsbury	9
2.4 Shrnutí	12
3 Charakteristiky České republiky a Litvy	13
3.1 Demografie.....	13
3.2 Postavení muže a ženy	14
3.3 Podoba rodinných politik	15
3.4 Shrnutí	17
4 Komparativní analýza současných rodinných politik v ČR a Litvě z genderového hlediska	18
4.1 Familialismus podle Leitner	18
4.1.1 Metodologie	18
4.1.2 Zařazení České republiky a Litvy mezi ideální typy familialismu dle péče o dítě.....	19
4.2 Index defamilializace	22
4.2.1 Metodologie	22
4.2.2 Míra defamilializace	24
4.3 Tři genderové režimy podle Sainsbury	25
4.3.1 Metodologie	25
4.3.2 Zařazení do genderových režimů.....	26
5 Diskuse.....	31
Závěr	33
Summary	34
Seznam literatury	35
Seznam tabulek	38
Seznam použitých zkratk	38
Seznam příloh	38
Přílohy.....	39

Úvod

Tato práce pojednává o genderovém hledisku v komparační analýze sociálního státu a zaměřuje se na komparaci současných rodinných politik dvou států: České republiky a Litvy. Většina analýz sociálního státu se aspektem genderu nezabývala, k opozici k nim pak vznikly feministické analýzy, které pohled genderu (především rovnosti) stavěly přímo do popředí výzkumu. Podle O'Connor (O'Connor 1996) jsou takové analýzy nedílnou součástí povědomí o sociálním státu a jeho struktuře a posunují význam genderové sensitivity na jeden ze základních stavebních kamenů společnosti. „*Pojem gender odkazuje na sociální konstrukci rodinných, strukturálních i symbolických rozdílů mezi muži a ženami.*“¹ (O'Connor 1996: 3)

Pro plné porozumění státu a jeho politiky je nutné k genderu přihlídnout a pochopit jeho roli v politikách. A naopak, pokud chceme správně chápat genderové uspořádání v rámci státu, nesmíme opomenout jeho propojenost a ovlivnění státem a jeho politikami. (Orloff 1996: 4) Genderová percepce politik sociálních států je předmětem zájmu již od 80. let a zájmu se těšila především v letech devadesátých. Z úrovně jednotlivých států pak volání po genderové zaměřenosti politiky dokonce v dnešní době postoupilo až na mezinárodní úroveň a je například součástí strategií Evropské unie.

Práce se zaměřuje na rodinnou politiku, jelikož je z hlediska analýzy postavení muže a ženy stěžejní. Pro komparaci byly zvoleny dva státy: Česká republika a Litva, a to především z důvodu studia autorky na Kaunas Technological University, během kterého se s podmínkami této země sblížila. Oba státy jsou také postkomunistické a je zajímavé srovnat, jak se vyvinuly jejich rodinné politiky.

Nejprve je přiblížena genderově sensitivní dimenze komparativních analýz sociálních států. V první části jsou představeny vybrané genderově zaměřené typologie sociálních (rodinných) politik – koncept familialismu Singrid Leitner a tři genderové režimy Diane Sainsbury. Dále jsou rozebrány sociálně demografické charakteristiky obyvatelstva a podoba podpory rodin v jednotlivých státech, které jsou předmětem komparace. Ta je založena na analýze rodinných politik České republiky a Litvy dle teoretické části, tedy z hlediska familialismu a genderových režimů.

¹ Vlastní překlad autorky.

1 Cíle a výzkumné otázky práce

Bakalářská práce má za cíl zařazení obou zemí do jednoho z ideálních typů familialismu, případně posouzení, zda jde o jeho genderovou či degenderovou formu. Dále je cílem zařadit politiky těchto států mezi jeden z genderových režimů Diane Sainsbury. Závěry těchto analýz jsou základem pro srovnání jednotlivých státních politik v genderovém světle a jejich syntézu se sociálně demografickými podmínkami a vzorci chování rodinného života obou republik.

S cílem práce souvisí následující výzkumné otázky, na které se snaží odpovědět. Jaké jsou podmínky (institucionální, právní či demografické) rodinných politik České republiky a Litvy a můžeme v nich najít společné rysy? Mezi jaký typ familialismus se řadí rodinné politiky srovnávaných států? Případně, jedná se o familialismus genderový či degenderový? Jaký je jejich defamilializační index? Do jakého z genderových režimů Diane Sainsbury tyto rodinné politiky řadíme? Jsou zkoumané politiky podobné či nikoliv?

2 Gender v komparativní analýze sociálního státu

Od 70. let se otázka genderu probojovala mezi komparativní analýzy a teorie režimů sociálního státu a stala se mnohdy dokonce hlavním objektem pozornosti v této oblasti. Klíčová pro toto zviditelnění byla kritika dosavadních analýz sociálních států z feministické perspektivy, která byla následována vlastními feministickými komparačními analýzami. (Sainsbury 1999: 2)

2.1 Kritika Esping-Andersenovy typologie z pozice genderu

Asi nejznámějším autorem, zabývajícím se typologií rodinné politiky je Gøsta Esping-Andersen, dánský profesor sociologie zabývající se zejména dynamikou životního cyklu, sociální stratifikací a komparativní sociální politikou. Jeho první velkou prací v oblasti analýzy sociálních politik byla revoluční kniha *The Three Worlds of Welfare Capitalism* publikovaná v roce 1990, kde uvedl teorii o rozdělení sociálních států do tří režimů. Svou typologii zakládal na třech principech: dekomodifikaci, stupni sociální stratifikace a vztahu mezi státem, trhem a rodinou a jejich rolemi v sociálním zabezpečení. (Bambra 2004: 202) V této publikaci s využitím komparativního výzkumu zařazuje 18 států do jednotlivých režimů. V následující tabulce je uvedeno rozdělení režimů sociálního státu a jejich charakteristik, které dále rozpracoval v roce 1999.

Tabulka 1: Charakteristika sociálních států podle Esping-Andersena

	Liberální	Sociálně demokratický	Konzervativní
Role			
Rodiny	okrajová	okrajová	centrální
Trhu	centrální	okrajová	okrajová
Státu	okrajová	centrální	střední podpůrná
Charakteristiky sociálního státu			
převládající model solidarity	individuální	universální	korporativismus
kritérium k obdržení dávek	potřeba	občanství	status
hlavní zdroj solidarity	trh	stát	rodina
stupeň dekomodifikace	nejnižší	nevyšší	vysoký (pro živitele)
Typický představitel	USA	Švédsko	Německo, Itálie

Zdroj: Esping-Andersen 1999: 85

Tato kniha se však stala i předmětem mnohých kritik a vyvolala vlnu diskuse. Ta se týkala především zjednodušení problematiky, „švédocentrismu“, objevily se i výhrady k použité metodologii či samotnému konceptu dekomodifikace. (Angelovská 2008: 112) Pro tuto práci je stěžejní kritika opomenutých genderových aspektů. Ta se opírá především o tři argumenty: Esping-Andersen nezohledňuje roli ženy v oblasti zabezpečování rodiny; opomíjí genderové hledisko v sociální stratifikaci a přístupu k sociálnímu zabezpečení a v neposlední řadě je kritizován „gender blind“² koncept dekomodifikace. (Bambra 2004: 202)

V návaznosti na tyto kritiky vyšla Esping-Andersenovi v roce 1999 nová kniha *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Hlavní změnou oproti předešlým analýzám bylo zahrnutí hlediska vlivu sociální politiky na rodinu. (Leitner 2003: 354) V této knize autor uvádí koncept defamilializace. „*Defamilializační režim je takový, který se snaží ulevit domácnosti a snížit závislost jednotlivců na příbuzných.*“ (Esping-Andersen

² Pojem „gender blind“ označuje nezohlednění genderu, genderovou slepost konceptu dekomodifikace.

1999: 51) K zjišťování míry defamilializace přistupuje (stejně jako u dekomodifikace) empiricky a stanovuje si čtyři indikátory: 1) celkové výdaje na služby pro rodiny; 2) celkové výdaje na dotování rodin s dětmi (finanční příspěvky a úlevy na daních); 3) rozšířenost veřejné péče o děti; 4) rozšířenost domácí péče o seniory. (Esping-Andersen 1999: 61)

Ani tímto však Esping-Andersen neuspokojil veškeré kritiky. Např. Singrid Leitner (Leitner 2003) předkládá koncept defamilializace, kde je genderové hledisko ještě více zdůrazněno. Jak uvidíme v následující kapitole, výsledkem bylo vypracování genderově sensitivního teoretického konceptu familializace, který může být chápán jako kritika Esping-Andersenova familializace. (Leitner 2003: 354) Dalšími kritiky defamilializace v podání Esping-Andersena je také Taylor-Gooby. Podle něj by defamilializace měla odrážet míru, jakou stát přebírá ženskou roli v rodině a usnadňuje její finanční nezávislost. (Taylor-Gooby 1996, cit. dle Bambra 2004: 203) Claire Bambra pak hovoří o „(...) osvobození žen od rodiny (*freedom from family*) spíše než svobodě rodiny (*freedom of family*)...“ (Bambra 2004: 204, cit. dle Tomešová Bartáková 2009:45) Výsledkem kritik byly i nové typologie, například genderové režimy Diane Sainsbury.

2.2 Familializace a defamilializace

Jak je uvedeno výše, konceptem defamilializace (potažmo familializace) se podrobně zabývá Singrid Leitner (2003). Familialistické politiky nejen umožňují péči o příslušníky v rodinném kruhu, ale rodinná péče je pro závislého člena v nouzi dokonce vynucována. Defamilializační politiky pak pouze nepřebírají péči náležící rodinám, ale snižují také individuální závislost na rodinné péči (Leitner 2003: 358)

2.2.1 Čtyři ideální typy familialismu

Politiky podporující péči v rodinném kruhu se vyznačují mateřskou dovolenou, přímými i nepřímými dávkami na péči a sociálními právy spojenými s poskytováním péče. Tyto politiky nazýváme familialistickými, opakem jsou politiky defamilialistické, které odpoutávají rodinu od břemene péče (formální péčí a veřejnými službami). A pokud připustíme variace těchto politik v podobě silných a slabých, dostáváme matici ideálních typů (viz tabulka 2). (Leitner 2003: kap. 3.1)

Tabulka 2: Kombinace silné a slabé familializace a defamilializace

Familializace	Defamilializace	
	Silná	Slabá
Silná	Volitelný familialismus	Explicitní familialismus
Slabá	Defamilialismus	Implicitní familialismus

Zdroj: Leitner 2003: 358

Explicitní familialismus pomocí rodinné politiky podporuje pečovatelskou funkci rodiny o děti, handicapované a starší a v rámci jeho politik není zajištěna alternativa této rodinné péči. Tato absence péče, poskytované státem či trhem pak explicitně vynucuje péči rodinnou.

V rámci **volitelného familialismu** jsou podporovány jednak politiky posilující rodinnou péči, jednak politiky umožňující péči o závislé externalizovat. Rodina má právo pečovat, ale není to její povinností.

Implicitní familialismus nenabízí ani alternativu rodinné péče, ani ji aktivně nepodporuje v rámci familialstické politiky. Primárním pečovatelem se rodina stává z důvodu, že stát nenabízí žádné alternativy a implicitně tedy spoléhá na rodinu a její péči.

Posledním ideálním typem podle Leitner je **defamilialismus**, který se vyznačuje silnou defamilializací díky státním a tržním institucím a jejich poskytované péči a slabým familializačním vlivem na politiky. Není zajišťováno právo rodiny na primární péči o své členy a rodinní příslušníci jsou tedy z části nezátížení. (Tomešová Bartáková: 47)

2.2.2 Genderový versus degenderový familialismus

Pro kompletní teoretické postihnutí rozmanitosti familiasmu je na místě si konceptualizovat genderové hledisko péče. Otázka genderu vyvstává v souvislosti s rodinnou péčí, jelikož to jsou převážně ženy, kdo za tuto činnost přebírá v rodině zodpovědnost. (Leitner 2003: kap. 4)

Podle Leitner má otázku genderové rovnosti smysl zkoumat pouze u familialismu explicitního a volitelného typu. Zbylé, implicitní familialismus a defamilialismus, nijak bezprostředně nezasahují do genderových vztahů, a tedy je opomíjí. Naopak první dva zmíněné typy do genderových vztahů přímo zasahují, jelikož povzbuzují rodinu v péči a tedy i tradiční model genderových rolí. Pro zjištění rozsahu genderové (ne)rovnosti v těchto typech politik je podle Leitner třeba analytický rámec, který spojuje sociální politiku a její případné diskriminační dopady pro jedno či druhé pohlaví.

Leitner popisuje tři formy diskriminace podle pohlaví. První je diskriminace na základě biologických odlišností pohlaví. Pokud jsou tyto odlišné nároky na základě pohlaví institucionalizovány a realizovány v opatřeních sociální politiky, stanovují tedy rozlišná zacházení pro muže a ženu, jedná se o diskriminační politiky (např. příspěvek na péči o děti či seniora náležící pouze ženě).

Další může být diskriminace na základě rozdílné dělby práce pro muže a ženu. Zde mluvíme o veřejné sféře – placené zaměstnání (většinou náležící muži) a soukromé sféře – neplacené práci (většinou náležící ženě). Pokud jsou v politikách takové rozdíly ukotveny a znamenají nerovnocenné zabezpečení a sociální práva, jsou takové politiky diskriminační.

Třetím typem diskriminace jsou familialistické politiky, které neposkytují stejnou podporu alternativním formám rodinné péče na základě představy heterosexuálního manželství jako jediného správného. Jedná se tedy především o normu heterosexuality, která je uplatňována v sociálních politikách.

Genderový familialismus tedy připisuje péči pouze ženě (či pouze muži), znevýhodňuje pečovatelsví vzhledem k zaměstnání, neumožňuje možnost volby a zaměřuje se na sezdané heterosexuální páry. Politiky degenderového familialismu naopak nereflektují biologické odlišnosti pohlaví, uznávají rodinnou péči, umožňují pečujícímu finanční nezávislost, poskytují také možnost výběru a pohyb mezi péčí o rodinu a prací a v neposlední řadě udělují stejné výhody pro různé typy rodinného soužití. Oba, explicitní i volitelný familialismus, mají své genderové i degenderové varianty.

2.3 Tři genderové režimy podle Sainsbury

Sainsbury ve své knize *Gender and Welfare State Regimes* (Sainsbury 1999: 75 - 82) poukazuje na to, že v dosavadních typologiích sociálního státu chyběl zohledněný genderový aspekt (např. ve výše zmíněné teorii režimů sociálního státu podle Esping-Andersena, kde je postavení žen dle Sainsbury marginalizováno). Sama se tedy zabývá typologií, kde by genderové hledisko bylo obsaženo, či by dokonce bylo stěžejní částí analýz. Podle ní je třeba se zaměřit na způsob, jakým politiky k genderu přehlížejí a jak je vzorec genderových vztahů upraven v legislativě. Klíčem k této problematice je pak koncept režimu genderové politiky, který reprezentuje hodnoty, normy a pravidla, která utváří normativní a regulační rámec formující chování. Tím, že vytvoříme jakýsi rámec politického režimu, pak můžeme z analýzy chování postoupit k analýze politik. Režim genderové politiky představuje organizaci genderových vztahů. Pro takovou organizaci genderových vztahů jsou hlavní principy a normy (genderové ideologie a praxe), které předepisují úkoly, povinnosti a práva pro obě pohlaví. Režimy genderových politik mohou být rozlišeny na základě ideologií, které popisují, nebo preferovaných vztahů mezi muži a ženami, jejich nároků a politické struktury. Genderové režimy tak, jak je popisuje Sainsbury, jsou dále rozděleny, popsány a schematicky naznačeny v tabulce 3.

Prvním z režimů, kterými se ve své knize Sainsbury zabývá je tzv. **male-breadwinner regime: režim muže – živitele**. Tento režim je založen na ideji striktní dělby práce mezi pohlavími. Muži a ženě náleží rozdílné úkoly a povinnosti, které v důsledku znamenají nerovná oprávnění v rámci sociálního zabezpečení. Muži jsou považováni za hlavní živitele, mají tedy odpovědnost k rodině, z čehož také plynou další nároky jako sociální a daňová zvýhodnění a zaměřuje se na ně i zaměstnanostní a mzdová politika. Manželství je v tomto režimu staveno do popředí a manželům přináší zvýhodnění oproti nesezdaným rodičům či svobodným bez závazků (svobodné a rozvedené ženy jsou dokonce považovány za anomální a nezapadají do běžné politiky). Tím jsou také ovlivněna především sociální práva ženy (manželky), která má status závislého člena v rodině. Ženě náleží primární role manželky a na pracovním trhu má slabé postavení. Předpokládá se, že žena je podporována manželem a její místo je tedy doma, kde je stěžejním článkem v péči o svého muže a děti (což je považováno za práci neplacenou).

Další režim je tzv. **separate gender roles regime – režim oddělených generových rolí**, který zdůrazňuje rozdíly mezi pohlavími a odvíjí od nich sociální práva. Dělbou práce mezi pohlavími v sociálním zabezpečení zohledňuje, k principu zabezpečení rodiny a péče o ni však přihlíží rovnocenně a přikládá jim stejnou důležitost. Na rozdíl od prvního typu, kde jsou sociální a daňová zvýhodnění poskytována výsadně živiteli rodiny, jsou v tomto případě tedy udělována oběma – muži v roli živitele i ženě v roli pečovatelky. Sociální práva náleží i svobodným matkám, čímž se snižuje význam manželství. Ženě tedy pomoc náleží na základě její pečovatelské povinnosti, nikoliv na základě rodinného stavu. Avšak pracovní trh, politika zaměstnanosti a mzdová politika se stále zaměřuje na muže.

Třetím režimem je tzv. **individual earner-carer regime – režim individuálního výdělků a péče o domácnost**. Zásadně se liší od předchozích dvou tím, že upřednostňuje vztah mezi mužem a ženou jakožto sdílení rolí a povinností vedoucí k rovným právům. Obě pohlaví mají nároky jako živitelé i pečující a politiky umožňují ženám pracovat a mužům pečovat. Sociální práva a daně jsou nastaveny individuálně, spíše než rodinně. Rodinná zátěž neopravňuje hlavu domácnosti k žádným příplatkům na závislé členy rodiny ani daňové úlevy. Pomoc rodinám je poskytována systémem veřejných služeb a přídatků na děti pro všechny rodiny. Stát se účastní na péči o děti, nemocné, zdravotně postižené a starší osoby poskytováním služeb a plateb pro pečovatele. Důležité je, že nároky na sociální pomoc jsou založeny na občanství, jelikož se tak snižuje vliv manželství na sociální práva. Sezdané i nesezdané páry mají stejná práva a stejně tak jsou práva rovná i mezi mužem a ženou v manželství. Genderové rozdíly v sociálních právech se neuplatňují, jelikož placená i neplacená práce jsou stejně přínosné.

Tabulka 3: Tři genderové režimy podle Sainsbury

Charakteristické znaky režimu	Muž – živitel rodiny	Oddělené genderové role	Individuální výdělek a péče o domácnost
Ideologie	Striktní dělba práce Manžel = živitel Manželka = pečovatelka	Striktní dělba práce Manžel = živitel Manželka = pečovatelka	Sdílení práce Otec = živitel- pečovatel Matka = živitelka- pečovatelka
Nárok	Nerovné mezi manželi	Rozdílné podle generových rolí	Stejně
Nároky na základě	Principu výdělku prostředků na výživu	Odpovědnosti za rodinu	Občanství nebo pobytu
Příjemce příspěvků	Hlava domácnosti Příplatky pro závislé rodinné příslušníky	Muž jako živitel rodiny Žena jako pečovatelka	Individuální
Daně	Společné zdanění Snížení daně za závislé rodinné příslušníky	Společné zdanění Snížení daně za závislé rodinné příslušníky pro oba manžele	Oddělené zdanění Stejně daňové úlevy
Zaměstnanost a mzdová politika	Upřednostňování mužů	Upřednostňování mužů	Zaměřeno na obě pohlaví
Oblast péče	Zejména soukromá	Zejména soukromá	Silná zapojení státu
Péče o rodinu	Neplacené	Placená část pečujícímu členu v domácnosti	Placená část pečujícímu členu v domácnosti i mimo domácnost

Zdroj: Angelovská 2008: 117

2.4 Shrnutí

Tato kapitola přiblížila dva koncepty genderově orientované teorie sociálního státu. Koncept genderových režimů Diane Sainsbury se zaměřuje na odraz genderu více globálně. Zohledňuje celkovou náladu společnosti (ideologie), politiky sociální/rodinné, ale i daňové a mzdové. Důležitým aspektem je pro ni pečovatelská role rodiny, na kterém je druhý koncept – familialismus Singrid Leitner postaven. Ta diferencuje druhy familialismu podle kritéria oblasti péče. Sainsbury se ve svém konceptu zabývá spíše otázkou rovnosti mezi pohlavími, jaké jsou nároky mužů a žen a jakou zastávají roli ve společnosti (zaměřuje se na pečovatelskou a živitelskou funkci). Leitner tuto otázku equality zahrnuje až v druhé části svého konceptu, kde rozvádí typy familialismu (doposud genderově nezávislé) na genderové a degenderové.

3 Charakteristiky České republiky a Litvy

Pro lepší porozumění výsledkům analýz a jejich následnou interpretaci přiblíží tato kapitola podmínky rodinného života obou států.

3.1 Demografie³

Pro představu o současných rodinách srovnávaných států jsou důležité následující demografické charakteristiky. Oproti dřívějším letům klesla v České republice sňatečnost, a to na 4,4 sňatku na 1000 obyvatel. Průměrný věk při prvním sňatku je v současné době 32 let u mužů a necelých 30 let u žen. Právě polovina manželství skončí rozvodem a to v průměru po 13 letech trvání. Úhrnná plodnost, tedy počet dětí na jednu matku je téměř 1,5 a věk při prvním porodu matky 27,6. Průměrný věk při porodu celkově pak 29,6 let. Velmi důležitým trendem je zvyšování procenta dětí narozených mimo manželství až na současných 40,3 %.

Pro litevskou demografickou situaci je specifický především fakt, že na 100 mužů připadá 115,3 žen. Na 1000 obyvatel připadá 5,7 sňatku a 3 rozvody, tedy více než polovina manželství skončí rozvodem. Přičemž sňatečnost má tendenci se snižovat, zatímco rozvodovost narůstat. Na jednu ženu připadá v průměru 1,55 dítěte a průměrný věk při prvním porodu je 28,93 let. Zvyšuje se i počet dětí narozených mimo manželství až na současných 28,7 % z celkově živě narozených a narůstá také počet dětí žijících s jedním rodičem.

Uvedené charakteristiky jasně kopírují současné celoevropské trendy. Sňatek je odkládán do vyššího věku a často je nahrazován alternativními formami soužití (nesezdaná soužití či matky samoživitelky). To jen potvrzuje vzrůstající procento dětí narozených mimo manželství. Oddaluje se i věk matek při porodu a průměrný věk při porodu celkově. Demografické ukazatele jsou v obou státech obdobné, je však zajímavé, že oproti České republice, kde se ke katolické církvi hlásí necelých 10% obyvatel, je to v Litvě téměř 80%. Je tedy vidět, že celkové společenské změny tlačí i na tradiční zažitou věrouku.

³ Zdroj statistiky Eurostatu za rok 2011.

3.2 Postavení muže a ženy

Jak Česká republika, tak i Litva podporují model dvoupříjmové domácnosti. V českém i litevském prostředí najdeme malý poměr zaměstnaných na částečný úvazek. Přestože průměr zemí Evropské unie je 31,7 %, v České republice je na částečný úvazek zaměstnáno pouze 11,1 % žen (z celkově zaměstnaných) a v Litvě 8,1 %. Přitom částečný úvazek je nejlepším řešením harmonizace profesní a rodinné role ženy v nízkém věku dítěte. V České republice se celková zaměstnanost žen drží na poměrně vysoké úrovni – 74 % při evropském průměru 70,1 %. V Litvě má zaměstnání 60,9 % žen. Pokud však tato čísla porovnáme s mužskou mírou zaměstnanosti, jednoznačně vede Litva, která má mužskou a ženskou míru zaměstnanosti téměř totožnou, kdežto v České republice se liší o necelých 17 %.⁴

Stále se také v těchto zemích drží nerovnoměrné platy mužů a žen. V Litvě se platy mužů a žen v průměru liší o 14,6 % ve prospěch mužů, v případě České republiky je to už 25,5 %.⁴ Přičemž ze všech studentů vysokých škol je v současné době v České republice 56 % studentek⁵, tudíž vztah vzdělání a výše platu zde není relevantní. Stejně tak v Litvě, kde je podíl studentek dokonce téměř 59 %.⁵

Z demografických údajů vyplývá, že se zvyšuje počet domácností jednoho rodiče. Procentuálně jsou to však převážně ženy, které žijí s dětmi samostatně (v České republice 87,5 %, v Litvě 91,1 %).⁵ Neopomenutelným indikátorem postavení žen a mužů ve společnosti je podíl příjemců rodičovských příspěvků podle pohlaví. Z nich vyplývá, že péče o děti patří převážně do role ženy. V České republice jsou příjemci rodičovského příspěvku téměř výhradně ženy. Ze všech příjemců rodičovského příspěvku činí podíl mužů 2,5 %, v Litvě je tento poměr ještě výraznější – příjemce tvoří z 99 % ženy.⁶

⁴ Data převzata z Eurostatu za rok 2011.

⁵ Zdroj Český statistický úřad (dále jen ČSÚ) a Statistics Lithuania.

⁶ Zdroj ČSÚ a Statistics Lithuania.

3.3 Podoba rodinných politik

Srovnávané země se podobají i v oblasti národních výdajů na sociální zabezpečení. V roce 2010 vynaložila Česká republika 20,43 % a Litva 21,3 % svého HDP⁷ na výdajích sociální politiky. Porovnání výdajů na rodinnou politiku či konkrétní opatření rodinných politik mohou být zavádějící vzhledem k možným odlišným metodickým postupům výpočtu. Dále jsou přiblíženy rodinné politiky obou států.

Rodinná politika v České republice spadá do kompetencí Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky⁸, které v rámci odboru rodinné politiky a sociální práce zřizuje dva útvary: oddělení sociálně právní ochrany dětí a oddělení rodinné politiky. Za svůj cíl považuje MPSV prostřednictvím nástrojů rodinné politiky „*vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin.*“ (MPSV 2005: 9) Do oblasti rodinné politiky spadá také např. ministerstvo školství, zdravotnictví či mládeže a tělovýchovy. Kromě vládní sféry je rodinná politika řešená i na úrovni krajů a obcí, kde spadá do kompetence odborů sociálních věcí a zdravotnictví. (MPSV 2004: 18)

Stejně jako v České republice, i v Litvě spadá ochrana rodiny a dětí pod Ministerstvo sociálního zabezpečení a práce⁹. Cílem rodinné politiky je „*rozvíjet a zavádět opatření s cílem vytvořit takové podmínky pro rodinu, aby mohla jednat jako samostatná, odpovědná, pevná, stabilní a aktivní instituce, schopná samostatně vykonávat své funkce.*“ (Ministry of Social Security and Labour¹⁰ 2011: 117)

Problematika rovnosti žen a mužů se v oblasti rodinné politiky České republiky stala předmětem zvýšené pozornosti a dala za vznik institucionalizovaným, samostatným útvarům v rámci MPSV (Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, Referát rovných příležitostí žen a mužů). Vliv na vznik těchto institucí měly především přijaté směrnice Evropské unie. (MPSV 2004: 18) Stejně tak v Litvě genderové rovnocennosti věnují pozornost. V roce 1998 byl přijat Zákon o rovných příležitostech mužů a žen zakazující

⁷ Zdroj Eurostat.

⁸ Dále jen MPSV.

⁹ Ministry of Social Security and Labour of Republic of Lithuania, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

¹⁰ Dále jen MSSL.

jakoukoli diskriminaci na základě pohlaví, hlavně ve vztahu k rodině či rodinnému stavu. Byl také uskutečněn Národní program pro rovné příležitosti mužů a žen, který má za cíl vytrvalou, komplexní a systematickou pomocí vytvářet prostor příznivější genderové rovnosti ve všech sférách. (MSSL online)

Mezi nástroje české rodinné politiky (MPSV online) patří **nástroje politiky daňové**, které rodinu nepřímo finančně podporují. Ta umožňuje daňové zvýhodnění na vyživované dítě žijící s poplatníkem v domácnosti a odpočet daně na manžela či manželku. Další podporu rodinám zajišťuje **system státního sociálního zabezpečení**. V rámci toho zákon hovoří o **sociálním pojištění**, zahrnujícím **nemocenské a důchodové pojištění**. Jejich prostřednictvím se občan zajišťuje pro případ budoucí pojistné události jako je nemoc, mateřství, invalidita či ztráta živitele a vzniká mu tak nárok na dávky. V rámci nemocenského pojištění¹¹ jsou to dávky následující: nemocenská, peněžité pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství a ošetřovné. Důchodové pojištění¹² pak zajišťuje starobní a invalidní důchod, dále vdovský, vdovecký a sirotčí důchod. System státního sociálního zabezpečení poskytuje také **státní sociální podporu**¹³, v rámci které je poskytován: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné a dávky pěstounské péče. Český system sociálního zabezpečení nabízí i **pomoc v hmotné nouzi**¹⁴ poskytující pomoc rodinám s nedostatečnými příjmy. Rodinná politika České republiky se dále zaměřuje na aktivity spojené s podporou rodin. Mezi ně patří **sociální služby**, sloužící především jako prevence sociálního vyloučení, jako například sociální poradenství, služby sociální péče či služby sociální prevence. Další aktivitou jsou **služby na podporu fungující rodiny**, které mají za cíl ulehčovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodinu v péči o dítě a harmonizovat práci a rodinu. Jsou jimi komerční i nekomerční služby na podporu fungující rodiny jako hlídání dětí, volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti, mateřská centra a jiné činnosti. Důležitou aktivitou je sociálně-právní ochrana dětí zajišťující preventivní či poradenskou činnost.

System nástrojů na pomoc rodinám v Litvě (MSSL online, MSSL 2011) sestává ze dvou hlavních zdrojů: **sociálního pojištění a sociální podpory**. Sociální pojištění se

¹¹ Upraveného zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Upraveno zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ Upravena zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ Upravenou zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

skládá z penzijního pojištění, nemocenského a mateřského pojištění a zdravotního pojištění, dále pojištění v nezaměstnanosti a neschopnosti práce. Sociální podpora se pak zaměřuje na finanční podporu (vypláceny jsou sociální důchody, rodinné příspěvky, pohřebné, sociální příspěvky a dávky v hmotné nouzi) a podporu službami. Systém dávek a přídavků je v Litvě velmi složitý a rozsáhlý. Jsou poskytovány rodinné přídatky a přídatky na dítě podle Zákona o přídatcích na dítě¹⁵, kde je zahrnuto i porodné (to se vyplácí i v případě adopce). Litevská rodinná politika se velmi zaměřuje na potřebné rodiny v nouzi a poskytuje velké množství dávek na základě Zákona o finanční podpoře chudých rodin a samoživitelů.¹⁶ Tyto rodiny mají nárok nejen na sociální příspěvky, ale i na kompenzaci výdajů na topení, bydlení, vodu apod. Nárok na náhradu v péči o dítě v domácnosti je deklarován v Ústavě republiky Litva a prováděcí opatření uvedena v Zákoně o sociálním pojištění nemoci a mateřství.¹⁷ Žena má nárok na mateřskou dovolenou, oba rodiče pak na rodičovskou dovolenou a po tuto dobu je jim vyplácen rodičovský příspěvek.

3.4 Shrnutí

Státy, které jsou předmětem následující analýzy, mají podobné vstupní charakteristiky. Z demografického hlediska obě země následují evropské trendy. Z genderového pohledu jsou nejdůležitějšími fakty nárůst alternativních forem rodin, zvyšování podílu dětí narozených mimo manželství a pokles sňatečnosti. Dalšími důležitými ukazateli jsou nízký podíl zaměstnaných žen na částečný úvazek spolu s téměř většinou žen setrvávajících na mateřské dovolené, a to v obou zemích. Tento fakt jasně mluví o preferencích ženské role pečovatelky a upřednostňování profesní role muže. I podoba nástrojů rodinných politik je v České republice i Litvě podobná. Obě země se značně zaměřují na pomoc rodinám v případě nouze. V obou případech je zajišťována náhrada v období domácí péče o dítě, ovšem spolu s poskytováním služeb formální péče o dítě.

¹⁵ Republic of Lithuania Law on Child Benefits (Official Gazette *Valstybės žinios*, 1994, No. 89-1706; 2004, No. 88-3208).

¹⁶ Republic of Lithuania Law on Cash Social Assistance for Poor Families and Single Residents (Official Gazette *Valstybės žinios*, 2003, No. 73-3352; 2006, No. 130-4889).

¹⁷ Republic of Lithuania Law on Sickness and Maternity Social Insurance (Official Gazette, 2000, No. 111 – 3574).

4 Komparativní analýza současných rodinných politik v ČR a Litvě z genderového hlediska

Analytická část této práce se zabývá rodinnými politikami České republiky a Litvy, konkrétně jejich současnou situací z genderového hlediska. Metodologická část se opírá o koncepty vypracované v teoretické části – koncept defamilializace a typologie genderových režimů podle Diane Sainsbury (viz kap. 2.2 a 2.3). Prvním hlediskem analýzy je typ familialismu, který odpovídá daným rodinným politikám. V této sféře zůstává i druhá část analýzy, která zjišťuje míru defamilializace za pomoci indexikace podle Bambry. (Bambra 2004) Dále se analýza zaměřuje na typologii genderových režimů podle Sainsbury (Sainsbury 1999), která státy podle jednotlivých charakteristik přiřazuje jednotlivým typům. Veškeré analýzy jsou prováděné duálně pro Českou republiku a Litvu.

4.1 Familialismus podle Leitner

4.1.1 Metodologie

Leitner (2003) se v empirické části své práce o ideálních typech familialismu zaměřuje na péči o dítě.¹⁸ Mezi hlavní politiky podpory pečovatelské funkce rodiny (s ohledem na péči o dítě) je poskytnutí peněžitých dávek během rodičovské dovolené. Placená rodičovská dovolená nahrazuje neúčast v pracovním procesu z důvodu péče o dítě či jednoduše poskytuje finanční kompenzaci pečujícímu. Existence, respektive absence, takových opatření je tedy indikátorem silné, respektive slabé, familializace. Defamilialismus pak indikuje formální péči o děti do tří let. Tedy politiky vyznačující se vysokým podílem dětí umístěných ve formálních zařízeních jsou silně defamilializační a naopak. (Leitner 2003: kap 3.2)

V případě explicitního a volitelného familialismu tato analýza dále zkoumá jejich genderové či degenderové zaměření. Zde se Leitner zaměřuje na dva hlavní sociálněpolitické nástroje – rodičovskou dovolenou (a to její délku a její přenosnost) a rodičovské dávky (z hlediska jejich délky a měsíční hodnoty).

¹⁸ Zabývá se také péčí o seniory, které s familializací nesporně souvisí, pro tuto práci je využita pouze analýza péče o dítě.

4.1.2 Zařazení České republiky a Litvy mezi ideální typy familialismu dle péče o dítě

Tabulka 4: Typ familialismu dle péče o dítě

	Placená rodičovská dovolená ¹⁹	Děti do 3 let ve formální péči (v %) ²⁰
Česká republika	3 roky	2,2
Litva	2 roky	13,7

Zdroj: Schéma převzato z Leitner 2003: 361, upraveno pro ČR a Litvu

V případě České republiky se **rodičovská dovolená** u otce započítává od narození dítěte, u matky od ukončení mateřské dovolené (14 – 28 týdnů, v případě vícenásobného porodu pak 37 týdnů) a rodič má na ni nárok do věku 3 let dítěte. Litevský sociální systém poskytuje placenou rodičovskou dovolenou po dobu maximálního trvání 2 roků. (MPSV online)

Děti do tří let umístěné ve formální péči jsou v České republice, dá se říci, vzácností. Přestože v rámci služeb na podporu rodiny vláda tyto nástroje upravuje, přímo je nepodporuje a služby rodinám se zaměřují většinou na děti starší tří let, toto je podpořeno i nedůvěrou v tyto instituce. Do věku tří let dítěte je v České republice preferována téměř výlučně rodinná péče. (Sirovátka, Bartáková 2008: 74) Litva má v porovnání s ČR míru dětí umístěných ve formální péči několikanásobně vyšší, stále však průměru OECD, který činí 30 %¹⁷, ani zdaleka nedosahuje.

Předcházející tabulka 4 tedy ukazuje, že obě země poskytují placenou rodičovskou dovolenou a to poměrně dlouhodobého trvání. Zároveň se vyznačují nízkým procentem dětí do tří let svěřených ve formální péči. Po doplnění těchto informací do schématu ideálních typů vzhledem k péči o dítě (viz tabulka 5) spadají rodinné politiky České republiky a Litvy do **explicitního familialismu**. Tedy posilují poskytováním dávek pečující úlohu rodiny a nenabízí alternativu formální péče, čímž explicitně přenechávají pečovatelsví na rodině.

¹⁹ Zdroj: Databáze Mutual Information System on Social Protection Evropské unie (dále jen MISSOC).

²⁰ Zdroj: OECD Family database, data z roku 2008.

Tabulka 5: Klasifikace familialismu podle péče o dítě

	Formální péče o dítě	
	Rozšířená	Slabá
Dávky při péči o děti	Volitelný familialismus	Explicitní familialismus - ČR, Litva
Žádné dávky	Defamilialismus	Implicitní familialismus

Zdroj: Schéma převzato z Leitner 2003: 361, upraveno pro ČR a Litvu

Jelikož se nám politiky obou států jeví jako explicitní, lze přistoupit k druhému kroku analýzy. Ta se zabývá zařazením politik do genderového či degenderového typu explicitního familialismu.

Tabulka 6: Rodičovská dovolená a rodičovské dávky v ČR a Litvě

	Rodičovská dovolená		Rodičovský příspěvek	
	Délka	Přenositelnost	Délka	Měsíční výše
Česká republika	až 3 roky	Ano	až 4 roky	3 800 – 11 400 Kč
Litva	až 2 roky	Ano	až 2 roky	85% - 100% předchozích příjmů

Zdroj: Schéma převzato z Leitnerová 2003: 371, upraveno pro ČR a Litvu

V obou státech má rodič po dobu rodičovské dovolené (v případě ČR i déle) nárok na pobírání **rodičovského příspěvku**. V ČR je tento nárok uplatnitelný nejdéle do 4 let věku dítěte a do celkové částky 220 000 Kč. Rodič si může volit (v případě, že mu lze stanovit 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu) ze tří variant: dvouleté, tříleté či čtyřleté), které ovlivňují výši příspěvku. Výše příspěvku se v závislosti na zvolené délce jeho pobírání pohybuje od maximální hodnoty 11 400 Kč. V případě, že tento vyměřovací základ nelze stanovit, připadá rodiči po prvních 9 měsících příspěvek v hodnotě 7 600 Kč, dále až do věku 4 let dítěte pak 3 800 Kč. (MPSV online)

Rodičovský příspěvek v Litvě je vyplácen jako procento předchozích příjmů rodiče. Rodič si může zvolit jednoletou variantu, kdy mu náleží náhrada 100 % předchozího platu, nebo dvouletou variantu (druhým rokem je vypláceno 85 % předchozího platu). (MSSL online)

Ani jedna z politik není diskriminační z pohledu rozdílností pohlaví. Obě umožňují rodičovskou dovolenou pro matku i otce, jsou mezi rodiči přenosné a to bez jakýchkoli ztrát. Nepřipisují péči o dítě pouze ženě, nárok na rodičovskou dovolenou je přenositelný i na otce. Během setrvání v domácnosti je pečujícímu rodiči poskytován v obou případech rodičovský příspěvek jako alternativa výdělků. V případě České republiky lze považovat příspěvky poměrně nízké. Znevýhodňují tedy do jisté míry rodinnou péči oproti zaměstnání a ztěžují finanční nezávislost. Rodič pečující o dítě je tak často odkázán na pomoc rodiny či systému sociálního zabezpečení. Litva z tohoto hlediska nabízí větší finanční nezávislost pečovatele. Při zvolení dvouleté varianty rodičovské dovolené se dávka také snižuje, což opět značí jisté znehodnocení domácího pečovatelského oproti zaměstnání, ale v poměrně malé míře. Trvání rodičovské dovolené také ovlivňuje situaci na trhu práce pro rodiče. Jejich dlouhé trvání znesnadňuje pečujícímu rodiči návrat do zaměstnání. Jak v českém, tak v litevském systému je na rodiči, jakou délku dovolené si zvolí, maximální délky jsou však poměrně dlouhé, v České republice dokonce nadprůměrné v porovnání s ostatními evropskými státy.

Česká republika i Litva prezentují **degenderovou verzi** explicitního familialismu. Nesplňují ani jedno z kritérií diskriminace – obě pohlaví mají stejné nároky, pečovatelská činnost je finančně nahrazována jako alternativa výdělků a pečovatelská role je přenositelná. V případě České republiky je explicitní familialismus nakloněn více ke středu na pomyslné genderově – degenderové přímce, protože při delším trvání mateřské dovolené jsou příspěvky nízké a vzniká tak závislost pečujícího na jiných příjmech (živiteli).

4.2 Index defamilializace

4.2.1 Metodologie

Pro zjištění míry defamilializace obou zemí je použit index defamilializace převzatý od Clare Bambry. (Bambra 2004) Ta jej metodologicky postavila na stejném základě jako Esping-Andersenův index dekomodifikace (Esping-Andersen 1998). Bambra index defamilializace zakládá na vztahu žen, státu a rodiny, jeho vyhodnocení je založeno na čtyřech následujících faktorech:

- 1) relativní míra participace žen na trhu práce
- 2) míra kompenzace mateřské dovolené
- 3) délka mateřské dovolené
- 4) průměrná mzda žen.

Každý z těchto faktorů byl specificky vybrán pro zdůraznění určitých aspektů, jakým způsobem sociální stát omezuje ženskou závislost na rodině a usnadňuje její ekonomickou nezávislost. První faktor – míra participace žen na trhu práce byl vybrán proto, že ukazuje, do jaké míry ekonomika daného sociálního státu umožňuje zaměstnávání žen. „Relativní“ proto, že ji měříme ve vztahu k mužské zaměstnanosti, což snižuje možné ovlivnění obecné míry zaměstnanosti jednotlivých zemí. Tento faktor poskytuje měření jednoho ze způsobů, kterým ženy získávají ekonomickou nezávislost na rodině.

Druhý a třetí faktor (kompenzace mateřské dovolené a délka této kompenzace) mají ukázat, zda sociální stát poskytuje ekonomickou podporu ženám, které se rozhodnou mít děti, či se spoléhá na podporu rodiny. Kompenzace mateřské dovolené představuje míru náhrady příjmu, které ženy obdrží během nepřítomnosti v práci z důvodu těhotenství a brzké péče o dítě. Délka této kompenzace pak udává dobu, po kterou mají ženy nárok na příjem této dávky.

Čtvrtý faktor, průměrná mzda žen, je zde zastoupen proto, aby vážil faktory předchozí. Znamená totiž snadnost, s níž si ženy mohou nezávisle udržet slušnou životní úroveň. Je vyjádřen jako procentní podíl průměrné mzdy mužů a ukazuje tedy také nerovnost mezd mužů a žen. Úroveň nezávislého příjmu žen také ukazuje na možnost volby žen mezi rodinnou/státní závislostí a placenou prací. Tento faktor byl vybrán jako váha

předchozích faktorů, jelikož v případě, že placená práce žen poskytuje ženám pouze malý průměrný příjem, není skutečnou alternativou rodinné či státní podpory. (Bambra 2004: 206)

Data o zaměstnanosti a mzdách jsou převzata z Evropského statistického úřadu, jako jediného relevantního zdroje, který umožňuje jednotnou formu výpočtu daných indikátorů. Údaje týkající se mateřské dovolené jsou převzaty z informačních brožur portálu Evropské komise, Systému sociální ochrany – MISSOC a ověřeny dle aktuálních údajů odpovídajících ministerstev jednotlivých států.

Pro sestavení konkrétního indexu defamilializace použila Clare Bambra stejný postup jako Esping-Andersen pro jeho index dekomodifikace. (Esping-Andersen 1998: 35 – 54) Ten dále postupuje takto: přiřazuje jednotlivým faktorům hodnoty 1, 2, 3 na základě hodnot průměru a směrodatných odchylek. Klíč je naznačen v následujícím schématu.

	1 (nízká defamilializace) \leq (průměr – směrodatná odchylka)
Hodnota faktoru =>	2 (střední defamilializace) c. (průměr)
	3 (vysoká defamilializace) \geq (průměr + směrodatná odchylka)

Pro stanovení hodnoty faktoru je nutné si stanovit dvě hraniční číselné hodnoty (první se rovná průměru – směrodatná odchylka, druhý průměru + směrodatná odchylka). Podle toho, v jakém intervalu se konkrétní hodnota nachází, náleží ji konkrétní hodnota faktoru (a to 1, 2, 3). Toto provedeme u prvních třech faktorů, faktor čtvrtý je váhou faktorů předchozích a jeho desetinou vynásobíme součty dosazených hodnot faktorů, čímž vyjde hodnota defamilializačního indexu.

4.2.2 Míra defamilializace

Shromážděná data jsou sumarizována v následujících tabulkách.

Tabulka 7: Data pro defamilializační index

	Relativní míra participace žen na trhu práce ve věku 15- 64 (%) ²¹	Míra kompenzace mateřské dovolené v prvních 12 - ti týdnech ²² (%)	Délka mateřské dovolené (týdny) ²³	Průměrná mzda žen (%) ²³
Česká republika	16.6	70	28	74.5
Litva	1.6	100	18	85.4
Průměr ²⁴	9,54	84,52	25,70	81,60
Směrodatná odchylka ²¹	5,33	15,31	18,29	27,77

Zdroj: autorka

Relativní míra participace na trhu práce vyjadřuje mužskou a ženskou pracovní účast. Vyjadřuje procentuální rozdíl mezi mužskou a ženskou zaměstnaností. Míra kompenzace mateřské dovolené vyjadřuje procentuální podíl příjmů, které nahrazují matkám příjem během mateřské dovolené oproti příjmům předchozím. Délka mateřské dovolené pak vyjadřuje týdny, po které je matce vyplácen mateřský příspěvek. Průměrná mzda žen je vyjádřena jako procentní podíl průměrné mzdy žen oproti průměrné mzdě mužů.

²¹ Data převzata z Evropského statistického úřadu – Míra zaměstnanosti podle pohlaví, věku a národnosti (za čtvrtý kvartil roku 2011).

²² Data převzata z průvodců systémů sociálního zabezpečení jednotlivých států EU (MISSOC) (Evropská komise 2001a; Evropská komise 2011b).

²³ Data převzata z Evropského statistického úřadu – Rozdíl v platech podle pohlaví (za rok 2010), vlastní dopočet.

²⁴ Průměr a směrodatná odchylka jsou z dat aktualizované tabulky Claire Bambry, doplněné o Českou republiku a Litvu. (viz Příloha A).

Tabulka 8: Defamilializační index

Česká republika	3	2	2	7,45	52,15
Litva	1	3	2	8,54	51,24
Průměr					51,36

Zdroj: autorka

Defamilializační index je pro oba zkoumané státy téměř totožný, navíc se drží velmi blízko hranice průměru převzatého z aktualizovaných indexů pro 18 světových států obohacených o ČR a Litvu (viz Příloha B). Bambra (Bambra 2004: 207 – 209) v návaznosti na vypočítané indexy utvořila tři skupiny: státy s defamilializací nízkou, střední a vysokou a porovnávala tyto výsledky se zařazením států do typologie Esping-Andersena (viz příloha C). Česká republika i Litva se, vzhledem k hodnotě indexu, řadí mezi státy se střední defamilializací a v analogii s Esping-Andersenovou typologií se řadí mezi státy konzervativního založení.

Defamilializační index prezentovaný touto kapitolou odráží míru, do jaké stát umožňuje ženě ekonomickou nezávislost na rodině. Toto zjištění tedy podporuje zjištění předchozí, že žena (potažmo pečující) je částečně nezávislá na podpoře rodiny.

4.3 Tři genderové režimy podle Sainsbury

4.3.1 Metodologie

Sainsbury rozděluje genderové režimy podle osmi charakteristik, které jsou výchozími pro tuto analýzu. (Sainsbury 1999) První charakteristikou je ideologie, převládající v dané společnosti. Tzn., zda je preferován model rodiny, kdy je dělba práce striktně dělena mezi muže a ženu (muž – živitel, žena – pečovatelka) či jsou tyto práce sdíleny. Dalším faktorem je fakt, zda jsou nároky, které muži a ženě připadají nerovné, rozdílné podle jejich genderových rolí nebo identické. V případě, že jsou nároky uznány, je další otázkou, na jakém základě jsou. A to na základě principu výtěžku prostředků na výživu, odpovědnosti za rodinu či občanství a pobytu. Čtvrtou charakteristikou je příjemce, který má právo na příspěvky. Zda jimi je hlava domácnosti (muž), který pobírá příspěvky na závislé příslušníky rodiny či jsou jimi oba v závislosti na jejich roli

v domácnosti (muži jako živitelé a ženy jako pečovatelce) nebo jsou příspěvky přijímány individuálně. Pro zařazení rodinné politiky státu mezi genderové režimy je důležité i hledisko daňové politiky. Zohledňuje se, zda stát umožňuje společné zdanění, daň se snižuje v ohledu na závislé rodinné příslušníky (a to pro jednoho či oba manžele) či je zdanění oddělené a oba mají stejné daňové úlevy. Důležitá je také situace na trhu práce – zda je zaměstnanostní a mzdová politika spíše nakloněna mužům či se zaměřuje na obě pohlaví rovnocenně. Další charakteristikou je oblast, kde se odehrává péče. Zda spadá ryze zejména do sféry soukromé či je v péči angažován i stát. Posledním faktorem je způsob náhrady péče o rodinu. Zde je zohledněno, zda je tato péče neplacená, placená pečujícímu členu v domácnosti nebo placená členu v domácnosti i mimo ni.

Data pro sledování jednotlivých charakteristik jsou brána z legislativních opatření, koncepcí rodinných politik, vychází se z údajů ministerstev sociálních věcí či relevantních výzkumů.

4.3.2 Zařazení do genderových režimů

Následuje analýza rodinných politik komparovaných států s cílem jejich zařazení do jednotlivých genderových režimů.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky se k problematice preferovaného modelu rodiny vyjadřuje v Národní koncepci rodinné politiky. Podle ní v současnosti již není rozšířen model, kdy má žena výlučně roli hospodyně a pečovatelky a je ekonomicky závislá na muži. Přesto ale domácnost zůstává stále převážně sférou ženskou, za čímž stojí stereotypní vnímání tohoto vzorce chování a myšlení zakořeněné v sociokulturním vývoji společnosti. (MPSV 2005: 14-15) Podle průzkumu Manželství, práce a rodina provedeného v roce 2005 je v populaci názor na role, které by muž a žena měli zastupovat nakloněn genderové rovnosti. 43 % mužů a 52 % žen preferovalo egalitární model, tedy „*rodinu, kde oba partneři mají stejně náročné zaměstnání a péči o děti a domácnosti si dělí rovným dílem*“. Rodině, „*kde je pouze manžel zaměstnaný a žena se stará o děti a domácnost*“ se přiklonilo 13 % mužů a 12 % žen. Zbytek dotazovaných zvolil variantu, kdy větší část odpovědnosti za rodinu připadá ženě, která současně pracuje. (Sirovátka, Bartáková 2008: 69) Avšak statistiky vypovídají jasně v neprospěch sdílení rolí – podíl mužů na rodičovské dovolené se pohybuje okolo 2 %. Stejně je tomu tak v Litvě, kde je tento podíl ještě nižší. Toto vyplývá i z šetření Evropské unie o rovnosti pohlaví zaměřeného na Litvu, které při posouzení sdílení

rodinných povinností dospělo k závěru, že převládá představa tradičního modelu, kde muž zajišťuje obživu a ženě náleží domácnost. Pro 72 % litevské populace je za povinnost muže považován výdělek. (Mackeviciute 2005: 49 – 50). V obou státech tedy převládá forma rodiny s oddělenými rolmi.

Nároky občana jsou pro obě pohlaví stejné, nejsou ani nerovné, ani rozdílné podle genderových rolí, a to v obou zemích. Už Listina základních práv a svobod České republiky zaručuje základní práva a svobody bez rozdílu pohlaví²⁵ a veškeré nároky plynoucí ze sociální ochrany státu jsou nárokovány pro obě pohlaví. I v případě Litvy jsou nemyslitelné jakékoli diskriminace na základě pohlaví. Pokud zvažujeme základ, na kterém jsou tyto nároky založeny, je nutné se v tomto případě přiklonit k variantě odpovědnosti za rodinu, jelikož ne pro všechny občany (a to pouze a jen na základě jejich občanství) jsou zajištěny stejné nároky sociálního zabezpečení. Rodiče, členové rodin pečující o své blízké apod. mají odlišné nároky než bezdětní a občané bez závazků vzhledem k jejich odpovědnosti.

Další charakteristikou je příjemce, který má nárok na příspěvky. Ani v jednom ze států není příjemcem příspěvků hlava domácnosti (muž), který pobírá příplatky na závislé členy, ani příspěvky nenáleží v závislosti na roli v domácnosti (muži jako živiteli a ženě jako pečovatelce). Příspěvky jsou přijímány individuálně, všechna práva jsou přenositelná (pouze nároky spojené s těhotenstvím náleží pouze ženě).

Daňová politika České republiky umožňuje v rámci finanční podpory rodin daňová zvýhodnění na vyživované dítě a odpočet daně na manžela či manželku. (MPSV online) Není však již možné společné zdanění manželů. Muž i žena tedy odvádějí daně odděleně a nárok na úlevy na dani mají oba stejný. V Litvě v rámci daňové politiky není zavedeno společné zdanění, ani snížení daně na závislé členy.

Zaměstnanostní a mzdová politika se rovnocenně zaměřuje na obě pohlaví. Jedním z cílů rodinné politiky je slučování profesních i rodičovských rolí, v rámci které jsou oba rodiče vnímáni jako perspektivní pracovníci a má jim být za pomoci státu umožněna realizace jak v životě rodinném, tak i profesním. (MPSV 2005: 30 – 33) Ani v Litvě nejsou na trhu práce ženy nijak omezovány, naopak jsou zde podporovány

²⁵ Listina základních práv a svobod, Hlava první, Čl. 3.

služby a flexibilní pracovní příležitosti pro matky. Dokonce zde mají podílově nižší nezaměstnanost ženy než muži.

Podle studie Sirovátky a Bartákové (Sirovátka Bartáková 2008) je obecně preferována péče o děti v rodinném kruhu. U dětí do tří let v naprosté většině dotazovaných, u dětí starších tří let se pak k institucionální péči přiklání třetina až polovina a od čtyř let věku dítěte péči mimo rodinu preferuje až 75 %. I MPSV hovoří o nedostatečné rozšířenosti služeb péče o dítě do tří let. V České republice je tedy stále preferovaná péče v soukromé sféře, oblast veřejné péče je vyhledávaná až pro děti předškolního věku. Stát se do péče snaží angažovat, ale mentalita rodičů, ani kvalita nabízených služeb ještě nejsou na formální péči o děti připraveny. V Litvě je podíl dětí do tří let umístěných ve formální péči (13,7 %) oproti České republice (2,2 %) vyšší, avšak oproti evropskému průměru je stále nízký (28,2 %). Ve věkovém rozmezí 3 – 5 let se pak tato situace obrací a Litva se svými 65,5 % dětí ve formální péči zaostává za Českou republikou se 79,7 % dětí v nerodinné péči.²⁶ Ani zde tedy není formální péče o děti oblíbenou alternativou péče domácí.

Jako náhradu péče o rodinné příslušníky nabízí systém sociálního zabezpečení České republiky finanční podporu na základě sociálního pojištění a státní sociální podpory. Nárok na náhradu má jen pečující člen v domácnosti. Stejně je tomu tak v Litvě, kde je domácí péče o dítě či závislého člena rodiny nahrazována příjmem v podobě příspěvků ze sociálního pojištění a sociální podpory.

²⁶ Zdroj: OECD Family Database.

Tabulka 9: Převládající charakteristiky genderových režimů v České republice a Litvě

Charakteristické znaky	Muž - živitel rodiny	Oddělené genderové role	Individuální péče o domácnost
Ideologie	Dělba práce – ČR, Litva		
Nárok			Stejně pro obě pohlaví - ČR, Litva
Nároky na základě		Odpovědnosti za rodinu - ČR, Litva	
Příjemce příspěvků			Individuální – ČR, Litva
Daně			Oddělené zdanění, stejné daňové úlevy – ČR, Litva
Zaměstnanecká a mzdová politika			Zaměřeno na obě pohlaví
Oblast péče	Zejména soukromá – ČR, Litva		
Péče o rodinu		Placená část pečujícímu členu v domácnosti – ČR, Litva	

Zdroj: Schéma převzato ze Sainsbury 1999:78, upraveno pro Českou republiku a Litvu

Z předchozí tabulky vyplývá, že nelze zcela jednoznačně zařadit Českou republiku a Litvu do jednoho z genderových režimů definovaných Diane Sainsbury. Tradiční model muže – živitele rodiny je již překročen (především legislativními kroky), v mentalitě společností však stále přetrvává. Další typy – režim oddělených genderových rolí a režim individuálního výdělků a péče o domácnost jsou zastoupeny, co do počtu charakteristik rovnocenně. Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, v obou státech je stále zastoupeno přesvědčení o rozdělení rolí v rodině dle pohlaví. Na rozdíl

od modelu muže – živitele je však tato pečovatelská funkce doceňována. Zaměstnanostní, mzdové a daňové politiky, stejně jako nediskriminační práva a nároky na příspěvky, jsou atributy nejmodernějšího z režimů, který ale stále není převládajícím modelem v českých i litevských rodinách. Z tohoto lze usoudit, že legislativa v těchto oblastech je o krok dopředu, kdežto zažitá tradice ve společnostech stále přžívají.

5 Diskuse

Porovnávané země jsou svými charakteristikami velmi podobné. Obě země mají politiky posuzované jako explicitní familialismus. Znamená to tedy, že stát svými politikami podporuje péči v rámci rodiny a nenabízí dostatečnou alternativu této péče, čímž si de facto péči rodin vynucuje. Explicitní familialismus je v obou případech degenderového typu, to znamená, že v ohledu na rovnocennost mezi pohlavími není diskriminační. Podle statistik však veškerá péče o děti náleží v těchto zemích ženám, které jsou z absolutní většiny příjemci rodičovských dávek. Je tedy zřejmé, že společnosti ještě nejsou připraveny přijmout trend, kdy se do péče o dítě zapojuje i otec, a to rovnocenně jako matka. Tento fakt je zřejmě ovlivněn také rozdílem v platech, které jsou vyšší u mužů. Pro rodinu je tedy výhodnější, když muž zůstane v práci a přináší tak rodině větší příjem. Což značí závislost žen na mužích. Z pohledu vzdělání však ženy mají na dobře placenou práci stejný předpoklad (stejně vzdělání) jako muži.

Oba státy jednoznačně nezapadají ani do jednoho z genderových režimů. Tradiční model muže – živitele byl v obou státech, vzhledem k socialistické minulosti a příklonu k dvoupříjmové rodině, již opuštěn. Podle charakteristik, které Sainsbury podala jako klíčové k zařazení do jednoho z režimů, není zcela jasné, zda se společnosti přiklání spíše k režimu, který preferuje oddělené genderové role či k režimu, který preferovanou roli ponechává na individuálním výběru. Charakteristiky nahrávající režimu individuální péče o domácnost jsou spíše legislativního charakteru, zatímco charakteristiky indikující režim oddělených rolí vypovídá spíše o reálné situaci ve společnosti. Zdá se, že politiky jsou na sdílení rolí poměrně připraveny, koncepce těchto politik se však zatím míjí s preferencemi společností.

Cíle, které si oba státy kladou za záměr rodinných politik, zcela neodpovídá reálnému stavu. Podle Národní koncepce rodinné politiky MPSV chce stát vytvářet příznivé klima pro rodinu a umožnit realizaci vlastních životních strategií. Vzhledem ke zjištění, že česká rodinná politika je explicitního typu familialismu však tato strategie realitě nevypovídá. Česká rodinná politika se tváří jako příznivá preferencím občanů, pokud chce rodič zůstat v domácnosti, náleží mu po tuto dobu příspěvek. V případě, že v domácnosti zůstat nechce a preferuje péči státu, jsou mu nabídnuty služby formální péče. Ta však, jak již bylo několikrát zmíněno, není využívána. A to nejen z důvodu, že je upřednostňována domácí péče, ale i z důvodu nedostatečného pokrytí a kvality

služeb. Nástroje české rodinné politiky nijak nepreferují manželství, což vypovídá o cíli, že stát chce respektovat zájmy a potřeby různých rodinných typů. Statistiky potvrzují, že čím dál víc Čechů se přiklání k alternativním formám rodiny, narůstají nesezdaná partnerství i rodiny samoživitelů.

Zpráva o stavu sociální politiky Litevské republiky za svůj cíl považuje podporovat podmínky rodinného života s úmyslem vytvořit samostatnou, stabilní a aktivní instituci, schopnou samostatně vykonávat své funkce. Takový cíl evokuje spíše představu, že státní politika přenechává péči v režii rodin. Vzhledem k reálnému stavu a reálnému využívání formálních služeb péče o dítě je tedy cíl, oproti cíli českému, méně idealistický. Rodinná politika Litvy je značně zaměřena na pomoc chudým rodinám a samoživitelům. Nezdá se tedy, že by se zaměřovala na samostatnost rodin, ale ze strany státu přichází silná podpora v případě, že rodina není samostatně dostatečně schopna zastávat všechny funkce.

Demografické údaje obou zemí svědčí o ztrátě tradičního rodinného života jako životní preference ve společnosti (narůstá rozvodovost, snižuje se sňatečnost, odkládá se těhotenství a porodnost je celkově nízká). Rodinné politiky tedy stojí před novou formou rodinného života. Tato bakalářská práce rodinnou politiku omezila na péči o dítě, velmi významnou částí je ale i péče o seniory, která bude nabývat, vzhledem k stárnutí populace v obou státech, na důležitosti.

Skutečnost, že si obě země prošly stejným procesem transformace po přechodu k demokracii, je jednou z klíčových, proč mají stejné charakteristiky. Přestože transformace probíhala ve všech státech samostatně, měla stejné vstupní podmínky a musela projít stejnými fázemi.

Závěr

Tato práce měla za úkol představit genderové hledisko v komparační analýze rodinných politik a ilustrovat jej pomocí srovnání rodinných politik České republiky a Litvy. V návaznosti na kritiku typologie sociálních států Esping-Andersena byly představeny dva koncepty. A to koncept familializace Singrid Leitner a koncept genderových režimů Diane Sainsbury. Analytická část navázala na tyto koncepty. Česká republika i Litva podle zjištění spadá do explicitního typu familialismus a současně jsou oba státy jeho degenderovou formou. Další část komparační analýzy se zaměřila na genderové režimy, do kterých však jednoznačně nebylo možno ani jeden ze států zařadit. Rodinné politiky preferují oddělené genderové role, objevují se však prvky posunu k modelu sdílení rolí. Nebo naopak, rodinné politiky preferují sdílené role, jsou však ještě stále z části ovlivněny chápáním genderové dělby práce. Obě rodinné politiky se vyznačují preferencí rodinné péče před péčí státu. Domácí péče je přitom poskytována převážně ženami. Politiky obou států projevují snahu o moderní přístup – tedy o rovnocennou dělbu práce a umožnění služeb formální péče o děti. Zdá se však, že společnosti nejsou na takový přístup ještě připraveny a ani samotné politiky neumějí své cíle řádně zrealizovat.

Summary

The aim of this work was to present gender perspective in comparative analysis and to illustrate it as a comparison of family policies of Czech Republic and Lithuania. Two main concepts were discussed as theories following criticism of Esping-Andersen's typology of welfare state. Firstly the concept of familisation and defamilisation of Singrid Leitner and further the concept of gender regimes of welfare state of Diane Sainsbury. The analytical part was following these concepts. Family policies of Czech Republic and Lithuania correspond to explicit familialism and both are degendered version of this familialism. The other part of analysis was to classify family policies as one of the gender regimes. None of the policies (not the Czech one neither the Lithuanian one) were unequivocally corresponding to one of the regimes. Family policies refer to separate gender regime and so to individual earner-carer regime. Both of the family policies are characterized by preference of family care for children. And this care is mostly performed by women. Czech and so the Lithuanian family policy are trying to provide modern attitude in family policy – ensure equal division of labor and offer formal care for children. But it seems that societies are not really for such an attitude and the policies are not properly implemented.

Seznam literatury

Angelovská, Olga. *Soudobé přístupy k teorii sociálního státu*. In Spravedlnost a solidarita v oblasti sociálně zdravotnických služeb. Čabanová, Bohumila. Háva, Petr. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2008. s. 107 – 126.

Bambra, Clare. „The Worlds of welfare: illusory and gender blind?“ *Social Policy & Society*, 2004, vol 3, iss.3, s. 201-211.

Český statistický úřad. Statistika. [online] cit. 2012-05-17. Dostupné z <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika>>

Esping-Andersen, Gøsta. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 218 s. ISBN-13: 9780198742005.

Esping-Andersen, Gøsta. *The Three Worlds of Welfare State*. Princeton: Princeton University Press, 1998. 4. vydání. ISBN 0-691-09457-8.

Eurostat. *Employment rates by sex, age groups and nationality*. [online] cit. 2012-04-13. Dostupné z <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>>

Eurostat. *Gender pay gap in unadjusted form*. [online] cit. 2012-04-13. Dostupné z <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsiem040&plugin=1>>

Eurostat. Statistics. [online] cit. 2012-05-17. Dostupné z <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>

Evropská komise. Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v České republice*. [online] EU: 2011a cit. 2012-04-13. Dostupné z <http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Czech%20Republic_cs.pdf>

Evropská komise. Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Litvě*. [online] EU: 2011b cit. 2012-04-13. Dostupné z

<http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_cs.pdf>

Leitner, Singrid. „Varieties of Familialism. The varing fiction of the family in komparative perspective.“ *The Official Journal of the European Sociological Association*. European Societies 2003 5(4): 353 – 375.

Mackeviciute, Indre. *Equal Opportunities for Women and Men. Monitoring Law and Practice in Lithuania*. Open Society Institute, Network Women's Program. 2005. 67 s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [online] cit. 2012-05-14. Dostupné z <www.mpsv.cz>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní koncepce rodinné politiky. 2005. [online] cit. 2012-05-07. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní zpráva o rodině*. 2004. [online] cit. 2012-05-07. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>

Ministry of Social Security and Labour of Republic of Lithuania. [online] cit. 2012-05-14. Dostupné z <<http://www.socmin.lt/>>

Ministry of Social Security and Labour. *Social Report 2010 - 2011*. Vilnius: Ministry of Social Security and Labour, 2011.

Mutual Information System on Social Protection. Comparative tables on social protection. [online] cit. 2012-05-17. Dostupné z <http://ec.europa.eu/employment_social/missoc/db/public/compareTables.do?lang=en>

O'Connor, Julia S. „Gendering welfare state regimes“ *Current Sociology*, vol. 44, iss.2, 1996. s. 1 – 130.

OECD Family database. *PF3.2: Enrolment in childcare and pre-schools*. OECD, Social Policy Division, Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2011.

Orloff, Ann Shola. „Gender in the welfare state“ *Annu. Rev. Sociol.*, vol 22, 1996, pp. 51-78.

Sainsbury, Diane. *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 293 s. ISBN-13: 978019829416.

Sainsbury, Diane. *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 293 s. ISBN-13: 978019829416

Sirovátka, Tomáš - Bartáková, Helena. *Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky*. In Sirovátka, T., Hora, O. eds. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Vyd. první. Boskovice/Brno : Franišek Šalé - Albert, 2008. jedna, ISBN 978-80-7326-140-5, s. 63-96.

Statistic Lithuania. Statistical Database. [online] cit. 2012-05-17. Dostupné z <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectTable/Omrade0.asp?PLanguage=1>>

Tomešová Bartáková, Helena. *Cesta zpátky. Návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2009. ISBN 978-80-210-5012-9.

Ústava České republiky; Listina základních práv a svobod: podle stavu k 2012-05-15.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Charakteristika sociálních států podle Esping-Andersena

Tabulka 2: Kombinace silné a slabé familializace a defamilializace

Tabulka 3: Tři genderové režimy podle Sainsbury

Tabulka 4: Typ familialismu dle péče o dítě

Tabulka 5: Klasifikace familialismu podle péče o dítě

Tabulka 6: Rodičovská dovolená a rodičovské dávky v ČR a Litvě

Tabulka 7: Data pro defamilializační index

Tabulka 8: Defamilializační index

Tabulka 9: Převládající charakteristiky genderových režimů v České republice a Litvě

Seznam použitých zkratk

ČSÚ – Český statistický úřad.

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.

MSSL – Ministry of Social Security and Labour of Republic of Lithuania.

MISSOC - Mutual Information System on Social Protection.

Seznam příloh

Příloha A: Aktualizace dat pro defamilializační index

Příloha B: Aktualizované defamilializační indexy v porovnání s indexy Bambry

Příloha C: Porovnání zařazení států podle Esping-Andersenovy typologie a defamilializačního indexu Clare Bambry

Přílohy

Příloha A: Aktualizace dat pro defamilializační index

	Relativní míra participace žen na trhu práce ve věku 15- 64 (%) ²⁷	Míra kompenzace mateřské dovolené v prvních 12 - ti týdnech (%) ²⁸	Délka mateřské dovolené (týdny) ¹⁷	Průměrná mzda žen (%) ²⁹
Austrálie	12,41	0	18	80,7
Belgie	10,91	77 ⁱ	15	88,3
Česká republika	16,6	69	28	74,5
Dánsko	4,71	100	52	85,4
Finsko	2,82	70	21	75,4
Francie	8,39	100	16	80,9
Irsko	8,06	80	26	
Itálie	21,54	80	20 ⁱⁱ	98,8
Japonsko	19,89	30	14	
Kanada	5,46	55	17	80
Litva	1,6	100	18	85,4
Německo	9,99	100	14	75,4
Nizozemsko	6,36	100	16	79,6
Norsko	4,08	90 ⁱⁱⁱ	51 ⁱⁱⁱ	85
Nový Zéland	11,45	100	14	86,6
Rakousko	10,77	100	16	74
Spojené státy americké	8,63	0	12	76,6
Švédsko	4,77	80	80	80,9
Švýcarsko	12,46	80	14	
Velká Británie	9,92	90	52	76,4
Průměr	9,54	84,52	25,70	81,60
Směrodatná odchylka	5,33	15,31	18,29	27,77

Zdroj: Schéma převzato z Bambra 2004, data aktualizována

Poznámky:

ⁱ Jedná se o průměr, prvních 30 dnů je v Belgii vypláceno 82 %, po zbytek dovolené pak 75 %.

ⁱⁱ Délka mateřské v Itálii je vymezena 5 měsíci.

ⁱⁱⁱ Norský systém umožňuje zvolení příspěvku vypláceného po dobu 46 týdnů s náhradou 100 %, nebo po dobu 56 týdnů s náhradou 80 %.

²⁷ Data převzata ze statistik OECD – zaměstnanost podle pohlaví, platná za rok 2010. Pro ČR a Litvu jsou tyto data převzata z Eurostatu.

²⁸ Data převzata z United Nations Statistics Division – Statistics and indicators on women and men – Maternity leave benefits za rok 2011

²⁹ Data převzata ze statistik OECD za rok 2010

Příloha B: Aktualizované defamilializační indexy v porovnání s indexy Bambry

	Index defamilializace podle Bambry (2004)	Aktualizovaný index
Austrálie	17,0	32,28
Belgie	47,7	52,98
Česká republika	-	52,15
Dánsko	66,6	68,32
Finsko	63,4	37,7
Francie	55,4	56,63
Irsko	36,9	-
Itálie	45,9	69,16
Japonsko	22,7	-
Kanada	38,3	40
Litva	-	51,24
Německo	52	52,78
Nizozemsko	52,6	55,72
Norsko	69,8	51
Nový Zéland	15,6	60,62
Rakousko	45,9	51,8
Spojené státy americké	15,3	30,64
Švédsko	72,0	56,63
Švýcarsko	41,2	-
Velká Británie	36,3	53,48
Průměr	44,1	51,36

Zdroj: Bambra 2004, doplněno autorkou

Příloha C: Porovnání zařazení států podle Esping-Andersenovy typologie a defamilializačního indexu Clare Bambry

Liberal	Low Defamilisation
Austrálie	Austrálie
Kanada	Japonsko
Irsko	Nový Zéland
Nový Zéland	Spojené státy americké
Velká Británie	
Spojené státy americké	
Conservative	Medium Defamilisation
Rakousko	Rakousko
Belgie	Belgie
Francie	Kanada
Německo	Francie
Itálie	Německo
Japonsko	Irsko
Holandsko	Itálie
	Holandsko
	Norsko
	Švýcarsko
	Velká Británie
Social Democratic	High Defamilisation
Dánsko	Dánsko
Finsko	Finsko
Norsko	Norsko
Švédsko	Švédsko

Zdroj: Bambra 2004:208